

Varhais-modernit kauneuskäsitykset

Anu Korhonen: Silmän ilot. Kauneuden kulttuurihistoriaa uuden ajan alussa. Atena, Jyväskylä, 2005. 168 s.

■ Menestyjät ovat kauniita, vanhuus rumentaa, läskeille voi nauraa ja yksilön lihavuus on myös yhteiskunnallinen painolasti. Tässä muutamia väittämiä, jotka voisivat olla poimintoja modernin populaarikulttuurin tuotteista tai nyky-suomalaisesta mediakeskustelusta yhtä hyvin kuin satoja vuosia sitten laadituista kirjoituksista. Anu Korhosen tutkimusta lukiessa huomio kiinnittyykin siihen, ettei kauneuskäsityksissä näyttäisi olleen mitään uutta auringon alla ainaakaan viimeisen viidensadan vuoden aikana. Tämä on ymmärrettävää jo sen vuoksi, että ihmiskeho käy useimpien yk-

silöiden elämänkaaren aikana pääpiirteissään saman fysiologisen kehityskulun olipa aika-kausi mikä tahansa.

Ruumiin kaunistaminen ja sen suoranainen kaunistelu ovat itse asiassa niin yleisinhiemillisiä piirteitä ihmisen käyttäytymisessä, että jatkumoa hakeva löytäisi sen helposti vaikka vielä varhaisempia kulttuurikausia kuten antiikin Kreikkaa koskevien tietojen avulla. Kuitenkin kauneus ja sen vastinpari rumuus ovat yhtä paljon katsojan silmässä kuin silmistä ärsykeitä vastaanottavissa ja tulkitsevissa aivoissa, siis kulttuurisidonnaisten käsitysten muovaamia eivätkä absoluuttisesti sidoksissa ihmisruumiin fyysisiin mittoihin ja muotoihin. Näin ollen se, mitä pidetään kauniina ja mitä rumana, ei ole voinut pysyä täysin muuttumattomana, vaikka Korhosen tutkimuksesta välittyy päällimmäisenä jatkuvuus.

Anu Korhonen tarkastelee erityisesti uuden ajan alun kauneuskäsityksiä, toki nykyihanteisiin verraten. Etusijan tarkastelussa saavat länsieurooppalaiset ja heteroseksuaaliset, varsinkin naisen ruumiilliseen kauneuteen tai rumuuteen liittyvät käsitykset. Miehiseen ulkomuotoon liittyvät mielipiteet jäävät vähemmälle huomiolle, mutta kauneus on yleensäkin totuttu liittämään naisiin, joista myös puhutaan kauniimpana sukupuolena.

Tutkimuksen pääasiallisen lähdepohjan muodostaa edustava otos 1500- ja 1600-luvulta peräisin olevaa englanninkielistä kirjallisuutta, jota on täydennetty aikalaikirjeenvaihdolla ja -omaelämäkerroilla.

Läpikäytyä alkuperäisaineistoa on hyvin runsaasti, nimekkeiden määrällä mitaten jopa enemmän kuin tutkimuskirjallisuutta. Lisäksi alkuperäislähteet pitävät sisällään eri kirjallisuudenlajeihin kuuluvia kirjoituksia, mikä tietysti vahvistaa laadullisestikin niiden pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä ja helpottaa tulosten yleistämistä uuden ajan alun kulttuuriin ainakin Englannin osalta. Toisaalta vaikka tutkimuksessa on hyödynnetty myös alempien kansankerroksien kulttuuria lähempänä olevia tekstejä kuten balladeja, näkökulmasta tulee lähdepohjan rakenteen vuoksi kieltämättä enimmäkseen verrattain ylätai vähintäänkin keskiluokkainen: esimerkiksi palvelustyttöjen omia näkemyksiä ruumiistaan ja sen kaunistamisen tavoista ja rajoista ei vielä tälläkään aineistolla tavoiteta kattavasti.

Silmän ilot -teos on myös näyttävästi kuvitettu: tulkintaa havainnollistetaan lukuisilla maalauksilla ja piirroksilla, jotka kertovat meille, miten myöhäiskeskiajalta barokin kaudelle ulottuvalla ajanjaksolla eläneet kuvaamataiteilijat hahmottivat ihmisruumiin ja sen yksilöiden väliset ruumiilliset eroavaisuudet. Kuva-aineisto on alkuperältään kirjallisuuslähteitä paljon kirjavampaa; mukana on myös suomalaisia kirkkomaalauksia.

Tulkinta ei pysähdy pelkästään ulkoisesta kauneudesta tai rumuudesta kertovien kuvien ja kirjoitusten esittelyyn, vaan näkökulma on saanut väriä sukupuolihistorian ja tunteiden historian viitekehyksistä. Korhonen on kirjoittanut

mentaliiteettihistoriallisen synteesin, jossa fyysisen ulkomuodon esteettisyys tai epäestettisyys suhteessa sopusuhtaisuuden ihanteisiin saavat syvällisempiäkin merkityksiä kuin sen, että joku on kaunis tai ruma. Kaunis nainen ei ollut vain miellyttävä katsoa, hän saattoi olla myös vaaraksi miehille, lankeemukseen johtava houkutus, jonka vuoksi mies pahimmassa tapauksessa ajautui tunteidensa vietäväksi, luopui sukupuolelleen itseoikeutetusti kuuluvasta ylemmydestään ja alistui naisen valtaan. Toisaalta edullinen ulkomuoto oli parinmuodostusta ajatellen tärkeää myös järki- ja sopimusavioliittojen sekä rakkausseikkailujen maailmassa. Kaunistautumalla voitiin siis pelata valtapeliä niin saman sukupuolen edustajien kesken kuin vastakkaisten sukupuolten välillä.

Korhonen tuo esiin kauneuden ambivalenssin luonteen: toisaalta kauneus nähtiin Jumalan lahjoittamana ja jalouskuisuuden ja hyveellisyyden oli hyvä näkyä päällepäin, mikä tietystä määrin legitimoit kauneusvirheiden peittämisen, toisaalta kauneus kuitenkin viekoitteli herkästi ylpeyden syntiin – siihen vanhimpaan syntiin, johon enkeleistä kaunein Lucifer oli langennut jo ennen kuin Adam ja Eeva söivät hyvän- ja pahantiedonpuusta. Varsinkin korskea nainen oli tietysti kauhistus patriarkalisessa yhteiskunnassa – paitsi tietysti jos hän sattui olemaan neitsytkuningatar Elisabet, jonka hänen omat almaisensa ilmeisesti halusivatkin nähdä kauniina kuolinvuoteelle saakka vanhenemisen

tuottamasta ruumiin rappeutumisesta huolimatta. Poikkeavuudet sopusuhtaisuudesta nähtiin vastaavasti helposti ilmauksina myös yksilön sisäisistä ongelmista. Lihavuuden aiheuttamista terveyshaitoista ei Korhosen mukaan kirjoitettu siinä määrin kuin nykyisin. Lihava yksilö voitiin kuitenkin syyllistää siitä, että hän oli ahne ja söi enemmän kuin oli hänelle kohtuuden mukaan kuului – tällainen moite kuulosti paljon ankarammalta varhaismodernissa yhteiskunnassa, missä ruokaa ei ollut tarjolla niin ylettömästi kuin nykyisin.

Kauneudella ja rumuudella oli – ja on – siis lukuisia muitakin ulottuvuuksia kuin pelkästään ihmisen fyysinen ulkomuoto. *Silmän iloja* lukiessa nousee mieleen, miten toivotoman kaavamaisia ja puutteellisia ovat historiantutkijoiden perinteiset tavat jakaa ihmiset eri yhteiskunta-, varallisuustai ammattiryhmiin ja lähestyä yhteisöjä ja yhteiskuntia kliinisesti määriteltävien sosioekonomisten ryhmien kohtaamiskenttänä, koska ulkonäöllä oli ja on edelleenkin merkitystä yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Siten myös esimerkiksi verkostoituminen, vallankäyttö ja uralla eteneminen tai vastaavasti marginalisoituminen ja eristäminen ovat yhteydessä kulttuurisiin käsityksiin kauneudesta tai ainakin sopusuhtaisuudesta.

Vaikka *Silmän ilot* keskittyy vain yhteen eurooppalaiseen kulttuurialueeseen ja mentaliteettihistoriallisesti mitaten ”vain” reilun parinsadan vuoden mittaiseen ajanjaksoon, Korhosen esittämissä varhais-

modernia kulttuuria koskevis- sa tulkinnoissa ja tuloksissa näyttäisi olevan paljon yhtäläistä toisaalta keskiajan kato- lisen ajattelun muovaamiin arvoihin, toisaalta myös nykyisen länsimaisen kulttuurin ajattelutapoihin. Toivottavasti *Silmän ilot* innoittaisi esimerkiksi Suomen historian tai kansanperinteen tutkijoita selvittämään vähintään yhtä monipuolisesti, mitä meikäläinen perinne on ollut kauneudesta ja rumuudesta mieltä. Kauneusihanteiden tarkastelun voisi laajentaa myös ihmiskehon ulkopuolelle, koska kauneus ja rumuus voidaan ymmärtää myös ihmisen elinympäristön ilmiäsuina.

Marko Lamberg